

ГАРМОНІЯ СТРУКТУРИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦТВА

КАШУБА Я. М.

УДК 330.341.1

Кашуба Я. М. Гармонія структури в забезпеченні життєздатності підприємництва

Автором обґрунтовано принципи формування структури та прояви структурних властивостей, що приводять до стану життєздатності підприємництва та його елементів. Життєздатність підприємництва розглядається відповідно до концепції С. Біра і включає п'ять Систем. За моделлю С. Біра, підприємництво на сьогодні не має структури, яка відповідає життєздатній системі. У сучасних умовах Системи підприємці, що відповідають за координацію та контроль підприємницької діяльності, і системи управління є розрізненими. Розвиток інформаційних каналів та узгодження наведених систем обумовлюють необхідність послаблення межі малого бізнесу й органів державного управління, оскільки життєздатність, зокрема стійкість системи, залежить від її зв'язків із зовнішнім середовищем. При цьому необхідною є участь громадських організацій. У роботі набули подальшого розвитку принципи формування структури, які приводять до стану життєздатності підприємництва та його елементів і базуються на циклічності процесів організації та самоорганізації, що породжують процеси управління та самоуправління. Автором зроблено висновок, що управління життєздатністю системи підприємництва має відбуватися шляхом подолання суперечностей, узгодження структури, гармонізації функцій та зв'язків.

Ключові слова: підприємництво, життєздатність, структура.

Рис.: 2. **Бібл.:** 13.

Кашуба Ярослав Миколайович – кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри теоретичної та прикладної економіки, Інститут економіки і менеджменту Національного університету «Львівська політехніка» (вул. Степана Бандери, 12, Львів, 79013, Україна)

E-mail: y_kashuba@ukr.net

УДК 330.341.1

Кашуба Я. Н. Гармония структуры в обеспечении жизнеспособности предпринимательства

Автором обоснованы принципы формирования структуры и проявления структурных свойств, которые приводят к состоянию жизнеспособности предпринимательства и его элементов. Жизнеспособность предпринимательства рассматривается согласно концепции С. Бира и включает пять Систем. По модели С. Бира, предпринимательство на сегодня не имеет структуры, соответствующей жизнеспособной системе. В современных условиях Системы предприниматели, отвечающие за координацию и контроль предпринимательской деятельности, и системы управления являются разрозненными. Развитие информационных каналов и согласование приведенных систем обуславливают необходимость ослабления границ малого бизнеса и органов государственного управления, поскольку жизнеспособность, в частности, устойчивость системы, зависит от ее связей с внешней средой. При этом необходимым является участие общественных организаций. В работе получили дальнейшее развитие принципы формирования структуры, которые приводят к состоянию жизнеспособности предпринимательства и его элементов и основаны на цикличности процессов организации и самоорганизации, порождающих процессы управления и самоуправления. Автором сделан вывод о том, что управление жизнеспособностью системы предпринимательства должно происходить путем преодоления противоречий, согласования структуры, гармонизации функций и связей.

Ключевые слова: предпринимательство, жизнеспособность, структура.

Рис.: 2. **Библ.:** 13.

Кашуба Ярослав Николаевич – кандидат экономических наук, доцент, профессор кафедры теоретической и прикладной экономики, Институт экономики и менеджмента Национального университета «Львовская политехника» (ул. Степана Бандеры, 12, Львов, 79013, Украина)
E-mail: y_kashuba@ukr.net

UDC 330.341.1

Kashuba Ya. M. Harmony of Structure in Ensuring Viability of Entrepreneurship

The author grounds principles of formation of structure and manifestation of structural properties, which result in the state of viability of entrepreneurship and its elements. Viability of entrepreneurship is considered in accordance with the S. Beer concept and includes five Systems. According to the S. Beer model, modern entrepreneurship has no structure which would correspond with a viable system. Under modern conditions of the system, entrepreneurs, that are responsible for co-ordination and control of entrepreneurial activity, and management systems are uncoordinated. Development of information channels and co-ordination of the systems justify a necessity of weakening the borders of small business and bodies of state administration, since viability, in particular system stability, depends on its connections with external environment. Moreover, participation of public organisations is mandatory. The article develops principles of formation of a structure, which result in the state of viability of entrepreneurship and its elements and are based on cyclicity of processes of organisation and self-organisation that give birth to the processes of management and self-management. The author makes a conclusion that management of viability of the system of entrepreneurship should take place by means of overcoming contradictions, co-ordination of the structure and harmonisation of functions and connections.

Key words: entrepreneurship, viability, structure.

Pic.: 2. **Bibl.:** 13.

Kashuba Yaroslav M. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Professor of the Department of Theoretical and Applied Economics, (vul. Stepana Bandery, 12, Lviv, 79013, Ukraine)

E-mail: y_kashuba@ukr.net

Суб'єкт малого підприємництва – це складний, цілісний в часі об'єкт дослідження, що не завжди має за мету економічну вигоду, залежить від комплексу психологічних, соціальних, етичних і генетичних чинників. Не можна ігнорувати діалектичний характер підприємництва, основною суперечністю якого є те, що він в змозі вирішувати вагомими економічними, соціальними, екологічними завданнями, бути джерелом загострення соціальних, політичних і навіть етнічних проблем [1].

В управлінні підприємництвом заслугоує уваги підхід до забезпечення життєздатності, оскільки доцільно представляти підприємництво як систему з розвиненими зворотними зв'язками, а також здатну достатньо довго зберігати й підтримувати самостійне існування. Актуальність досягнення ефективності методів державної підтримки при стратегічному розвитку підприємництва обумовлюють представлення підприємництва та його елементів і підсистем як цілеспрямованих систем.

Базисною моделлю життєздатності економічної системи є модель С. Біра (*Viable System Model*) [2]. Управління соціально-економічною системою (або її життєздатністю) зумовлене динамікою її внутрішньої структури, яка безперервно навчається, адаптується та еволюціонує.

С. Бір [2] описує потрібний вектор для характеристики діяльності життєздатної системи:

1. *Фактичний рівень*, що включає визначення потенціалу в певний час при існуючих ресурсах та обмеженнях з метою вирішення завдання та досягнення кінцевої мети.

2. *Прогнозний рівень* – стан системи, що можна досягти при наявних ресурсах і обмеженнях.

3. *Потенційний рівень* – стан системи, що досягається при розвитку і мінімізації обмежень.

Для системи підприємництва потребується забезпечення реалізації потенціалу та зниження обмежень для реалізації розвитку.

У визначенні Л. Сергеевої [3, с. 20] життєздатна система – це система, що здатна нескінченно довго зберігати й підтримувати самостійне існування. Концепція визначення життєздатності соціально-економічної системи включає оцінювання:

- ✦ *стійкості*, що характеризує взаємодію системи із середовищем;
- ✦ *надійності*, що характеризує внутрішні сили системи;
- ✦ *живучості*, що характеризує потенціал системи, який спрямований на розвиток;
- ✦ *вмотивованості*, що характеризує тривалість та інтенсивність дій, спрямованих на розвиток [4, с. 160].

Забезпечення життєздатності є ітераційним процесом узгодження статичних і динамічних характеристик системи шляхом гармонізації та подолання суперечностей елементів, зв'язків, функцій та цілей.

Згідно із Сучасним економічним словником під гармонізацією розглядаються економічні процеси, що відбуваються за принципом взаємного узгодження, введення в систему, уніфікації, координації, впорядкування, забезпечення взаємної відповідності [5]. У цьому визначенні ключовим є забезпечення відповідності різних дій, функцій і характеристик елементів.

У визначенні Г. Клейнера [6]: «гармонія в цілому – це поєднання єдності і різноманіття, співпраця, синтез, сумісна еволюція, перш за все – відносно до простору та часу. При цьому гармонія – не статичне, а динамічне поняття».

Узгодженість елементів, функцій та зв'язків передбачає врахування структури. Структура є найконсервативнішою характеристикою системи, оскільки стан системи змінюється, а структура зберігається досить довго. Якщо розглядати поняття «структура» у зв'язку з поняттям «мета», то структура – це спосіб досягнення мети за допомогою реалізації функцій. Структура є первинною відносно поведінки системи і, як наслідок, її траєкторії розвитку і функцій елементів [7].

У загальному вигляді структура є вектором у просторі, в якому функціонує соціально-економічна сис-

тема, багатовимірним поняттям, розмірність якого характеризується кількістю факторів, що впливають на соціально-економічну систему, отже її зміни неможна цілком точно передбачити. Властивості зв'язків визначають коридор поведінки елементів, підсистем і системи в цілому. Отже, при управлінні структурою формується певний коридор траєкторій досягнення мети розвитку соціально-економічної системи з конкретизацією інтервалу цільових показників. Формалізація структурної зв'язності елементів забезпечує розподіл повноважень і прийняття рішень.

Аналіз джерел показав, що життєздатність підприємства пов'язана з її структурою. Залишається невивченими аспекти залежності життєздатності підприємств малого та середнього бізнесу та їх об'єднань від сформованої територіальної структури, структури діяльності, взагалі структур підприємництва.

Метою роботи є обґрунтування принципів формування структури та прояв структурних властивостей, що приводять до стану життєздатності підприємства, його елементів.

Підприємництво відповідно до концепції С. Біра [2] повинно складатися з п'яти взаємодіючих підсистем.

Система 1 в моделі життєздатної системи забезпечує декілька основних видів діяльності – це є безпосередньо підприємці. «Життєздатне підприємство» повинно поєднувати три складові процесу розвитку: економічні, соціальні та природоохоронні аспекти. Структура діяльності підприємців формується за рахунок інноваційних послуг, вдосконалення послуг обслуговування населення та створення передумов для забезпечення екологічності виробленої продукції. Кожна Система 1 перш за все сама повинна бути життєздатною системою, тобто мати узгоджену частину функцій, що реалізують основний напрям розвитку малого бізнесу.

Система 2 забезпечує інформаційні канали та органи, які дозволяють Системам 1 спілкуватися між собою та з Системою 3 для контролю і координації діяльності Систем 1. За допомогою Системи 2 виконуються функції координації та контролю, діалогу, спілкування. Системою 2 можуть бути громадські організації як носії громадської думки.

Система 3 представляє структури управління, які організовані з метою встановлень правил, забезпечення ресурсами, прав і обов'язків Систем 1, а також для забезпечення взаємодії з системами 4 та 5. Системою 3 виступають органи державного управління, що включають до себе функції системи 4 та 5.

Органи, що входять в *Систему 4*, відповідають за спостереження за навколишнім середовищем з метою контролю способів адаптації підприємництва для забезпечення життєздатності, за забезпеченням екологічності діяльності підприємців.

Система 5 формує і реалізує політичні рішення в рамках підприємництва в цілому з метою збалансування потреб і запитів різних частин підприємництва та керування в цілому.

За моделлю С. Біра, підприємництво на сьогодні не має структури, що відповідає життєздатній сис-

мі. У сучасних умовах Системи 1, 2, 3 є розрізненими, а функції систем 4 та 5 майже не існують і не зрозумілі суб'єктами, які повинні їх реалізувати. Розвиток інформаційних каналів та узгодження систем 1, 2, 3 обумовлюють необхідність послаблення межі малого бізнесу й органів державного управління, оскільки життєздатність, зокрема стійкість системи, залежить від її зв'язків із зовнішнім середовищем.

Відсутність систем 4, 5 вже означає нежиттєздатність підприємництва, оскільки відсутні підсистеми взаємодії із зовнішнім середовищем. Проблема підвищення стійкості обумовлюється, по-перше, тим, що зворотні зв'язки із зовнішнім середовищем впливають на функціонально-цільові характеристики підприємництва (мають відобразитись тренди глобалізації). По-друге, управління підприємством та його елементами є цілеспрямованою дією колективу людей або власником-індивідом. Тому забезпечення стійкості повинно враховувати характер елементів і зв'язків, властивості підприємства до організації та самоорганізації.

Забезпечення стійкості можна розглядати з позицій структури як збереження цілісності, організаційної єдності за наявності різних інтересів суб'єктів, що входять у систему, самовідтворювання, а також як підтримка функціонально-цільової стійкості, що включає механізми адаптації та управління альтернативами розвитку.

У функціонально-цільовій стійкості важливими є індивідуальні функції елементів, їх несуперечливість; для забезпечення надійності – зв'язки, що визначають внутрішні сили системи і водночас є шляхами поширення зовнішніх і внутрішніх збурень (навантажень).

Традиційним є підхід до управління підприємством, отже його структурою, ззовні, що базується на розробці державної політики та методах державного управління розвитком малого та середнього бізнесу. Так, Л. Воробйовою [8] розроблено систему взаємопов'язаних інтегральних показників, відбиваючих загальний вплив на малий бізнес зовнішніх макроекономічних і внутрішніх факторів. Вона містить в собі:

1. Показник приживлюваності малого бізнесу, відбиваючий ступінь сприятливості для нього законодавства та економічної політики держави.
2. Показник виживаності малого бізнесу, відбиваючий ступінь сприятливості навколишньої економічної макросфери.
3. Показник економічної продуктивності малого бізнесу, віддзеркалюючий фактичний рівень персонального внеску зайнятих в ньому працівників у валовий продукт суспільства.
4. Показник ефективності малого бізнесу, віддзеркалюючий персональний внесок кожного працюючого в ньому робітника в збільшення валового продукту країни [8].

Разом з тим, є необхідність у внутрішньому управлінні структурою, що спрямоване на підвищення вмотивованості й узгодження цілей, гармонізацію. Гармонізація структури є ітераційним процесом, який полягає в тому, що, з одного боку, у процесі досягнення мети проявляються суперечності, з іншого – вони вирішуються. Гармонізація структури елементів системи може при-

вести й до узгодження функцій та зв'язків. Водночас й гармонізація цілей, свідомості приводить до узгодження елементів. Маємо двохсторонній процес, що реалізується лише при здатності системи самовідтворюватися і розвиватися.

Як було зазначено вище, структура діяльності підприємств малого бізнесу залежить від глобалізаційних зовнішніх процесів, потреб суспільства та якості життя індивідуумів на певній території, в економічному просторі. Прояв суперечностей у структурі малих і середніх підприємств відбувається в таких властивостях простору, як досягнення цілісності, інтегрованості, однорідності, симетричності або їх протилежних характеристик.

Від розмірів і цілісності реального економічного простору, його співвідношення з формальними просторовими межами вирішальною мірою залежать і стан соціально-економічної системи суб'єктів підприємницької діяльності, динаміка їх розвитку [9].

Підтримка необхідних територіальних, внутрішніх і видових пропорцій, помірної організації та самоорганізації, подолання дезінтеграційних тенденцій і розширення міжрегіональної економічної взаємодії додають розвитку підприємництва позитивну спрямованість, гармонізують економічні перетворення (рис. 1).

Таким чином, управління життєздатності системи підприємства відбувається шляхом подолання суперечностей, узгодження структури, гармонізації функцій та зв'язків. Важливою є «гармонізація майбутнього» – відповідність кінцевих орієнтирів розвитку потенціалу та мотивації системи підприємства та його елементів-суб'єктів.

Кожен суб'єкт підприємства має власний механізм для самостійного вирішення проблемних ситуацій, які виникають. З метою забезпечення життєздатності система підприємства, а також окремі її елементи повинні мати здатність відповідати на звичні події (наприклад, забезпечення прибутковості, можливість виконувати вимоги податкової системи) і потенціал для реагування на несподівані події (такі, як дії конкурентів). Здатність адаптації до зовнішнього середовища, що змінюється, є характерною ознакою життєздатної системи.

Для підприємства в Україні характерними є високі адаптивні здібності, але, скоріше, не завдяки системі державного регулювання, а всупереч їй.

Властивість адаптації до зовнішнього середовища привела до того, що суб'єкт підприємства в Україні діє в межах певного кола контрагентів (постачальник – споживач), і до цього кола не завжди входять професійні об'єднання підприємців, або органи державної підтримки. Відсутність додатного зв'язку з державною владою, різноманітні види діяльності обумовлюють проблеми як в статистичних підрахунках обсягів підприємства, так і у визначенні його реальної прибутковості, що унеможливає спроби вдосконалення механізмів державного регулювання підприємства, наприклад, оподаткування.

Необхідність взаємодії суб'єктів підприємства обумовлює врахування процесів організації. Організація – це сукупність процесів, явищ і форм, що приводять

до створення та вдосконалення внутрішньої сутності соціально-економічної системи, зокрема її структури та цілей, гармонізації її внутрішніх властивостей та зв'язків, що визначає стійке функціонування та розвиток системи в умовах змін зовнішнього середовища [10].

підприємництва необхідним є послаблення межі малого бізнесу й органів державного управління. Управління життєздатністю системи підприємництва відбувається шляхом подолання суперечностей, узгодження структури, гармонізації функцій та зв'язків.

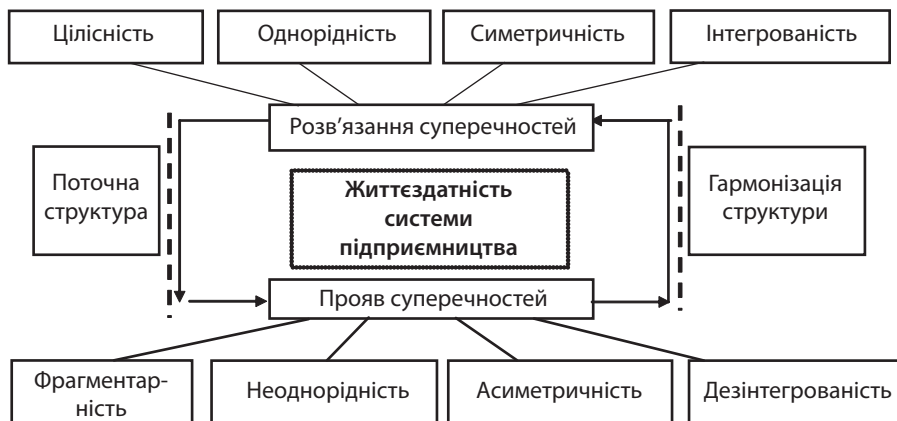

Рис. 1. Процес прояву та подолання суперечностей для гармонізації системи підприємства

У праці Е. Смирнова [11] з позицій теорії організації встановлюється зв'язок між поняттями організації та самоорганізації, управління і самоуправління, де організація й управління розуміються як штучні, штатні процеси, а самоуправління та самоорганізація пов'язуються з несанкціонованим управлінням та організацією.

М. Ахтямов передбачає при організації та самоорганізації створення неперервних зустрічних інформаційно-інтелектуальних потоків у системі «освіта – наука – підприємство – держава». Отже, функції держави, що поєднані в системі 3, 4, 5, переносяться на галузі освіти й науки [12].

Самоорганізація ініціює самоуправління, яке в результаті нагромадження досвіду управління починає домінувати над самоорганізацією та поступається місцем професійному управлінню, яке формує організаційні функції і структури управління. А. Бакуровою зроблено висновок, що існує циклічність процесів управління і самоуправління, організації та самоорганізації [10].

Така циклічність є причиною відсутності чіткої межі між процесами самоорганізації та управління в соціально-економічних системах, яка дає деяким авторам [13] підстави справедливо стверджувати, що управління – це впорядкована самоорганізація.

На рис. 2 наведено взаємозв'язки процесів управління та самоуправління, організації та самоорганізації та виокремлено їх наслідки при формуванні стратегічних напрямів розвитку підприємства.

ВИСНОВКИ

У роботі набули подальшого розвитку принципи формування структури, що приводять до стану життєздатності підприємства та його елементів, базуються на циклічності процесів організації та самоорганізації, що породжують процеси управління та самоуправління.

Автором зроблено висновок, що для стимулювання процесів організації та підвищення життєздатності

Перспективою подальших досліджень є розробка стратегії та сценаріїв розвитку з метою підвищення життєздатності приватних підприємств. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Хамидуллин Ф. Ф. Институциональные факторы становления и развития малого бизнеса / Ф. Ф. Хамидуллин [Текст]. – Москва : Издательство «Креативная экономика», 2007. – 284 с.
2. Бир С. Мозг фирмы / С. Бир [Текст]. – М. : Либроком, 2009. – 416 с.
3. Моделирование структуры життєздатних соціально-економічних систем : монографія / Л. Н. Сергєєва, А. В. Бакурова, В. В. Воронцов, С. О. Зульфугарова [Текст]. – Запоріжжя : КПУ, 2009. – 200 с.
4. Сергєєва Л. Н. Концептуальні основи управління життєздатністю комерційного банку з урахуванням принципів гармонійності структури / Л. Н. Сергєєва, Т. М. Книшенко [Текст] // Экономика Крыма : науч.-пр. журнал. – 2010. – № 3(32). – С. 158 – 163.
5. Лозовский Л. Ш. Современный экономический словарь / Л. Ш. Лозовский, Б. А. Райзберг, Е. Б. Стародубцева [Текст]. – М. : Инфра-М, 2007. – 495 с.
6. Клейнер Г. Экономика должна быть гармоничной! [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.kleiner.ru/Econ_garmony.htm
7. Философский энциклопедический словарь / [Под ред. С. С. Аверинцева и др.] [Текст]. – 2-е изд. – М. : Сов. энциклопедия, 1989. – 815 с.
8. Воробьева Л. А. Механизм управления малым бизнесом / Л. А. Воробьева [Текст] // Менеджер. – 1998. – № 1. – С. 39 – 42.
9. Орехова Е. А. Экономическое развитие национального хозяйства в современных условиях / Е. А. Орехова [Текст]. – Волгоград : Волгоградское научное издательство, 2007. – 233 с.
10. Бакурова А. В. Самоорганизация социально-экономических систем: модели и методы : монография / А. В. Бакурова [Текст]. – Запоріжжя : КПУ, 2010. – 328 с.

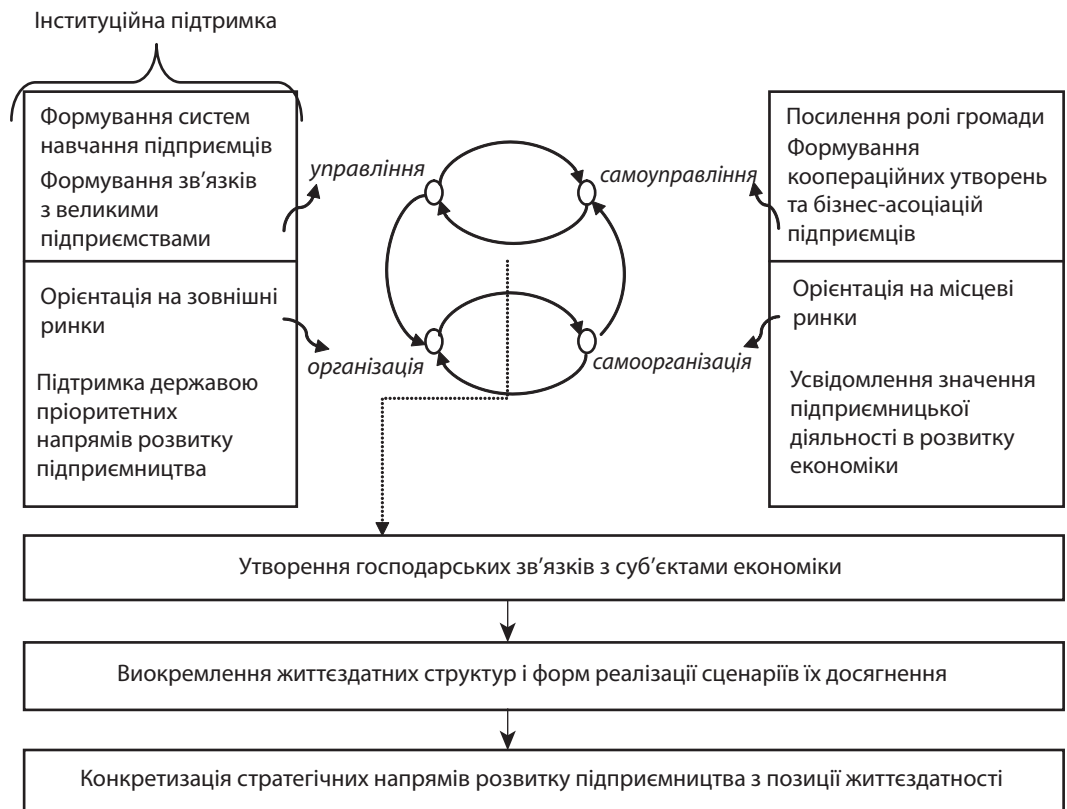

Рис. 2. Наслідки взаємозв'язку процесів управління та самоуправління, організації й самоорганізації при формуванні стратегічних напрямів розвитку підприємництва (з використанням [10])

11. Смирнов Э. А. Теория организации : учеб. пособ. / Э. А. Смирнов [Текст]. – М. : ИНФРА, 2003. – 248 с.

12. Конкурентоспособность организаций в экономике знаний: концепции и модели // Проблемы обеспечения конкурентоспособности социально-экономических систем: Монография [Ахтямов М. К., Ардасова О. О., Горбачев Н. И. и др.] [Текст]. – Новосибирск : ЦРНС – Изд-во «СИБПРИНТ», 2009. – 153 с.

13. Богданова Э. Н. Самоорганизация и управление в сложных эволюционных системах : автореф. дисс. ... д-ра филос. наук / Э. Н. Богданова [Текст]. – Нальчик, 2009. – 42 с.

REFERENCES

Akhtiamov, M. K., Ardasova, O. O., and Gorbachev, N. I. "Konkurentosposobnost organizatsiy v ekonomike znaniy: kontseptsii i modeli" [The competitiveness of organizations in the knowledge economy: concepts and models]. In *Problemy obespecheniia konkurentosposobnosti sotsialno-ekonomicheskikh sistem*. Novosibirsk: TsRNS; SIBPRINT, 2009.

Bir, S. *Mozg firmy* [The brain of the firm]. Moscow: Librokom, 2009.

Bakurova, A. V. *Samoorganizatsiia sotsialno-ekonomichnykh system: modeli i metody* [Self-organizing social and economic systems: models and methods]. Zaporizhzhia: KPU, 2010.

Bogdanova, E. N. "Samooorganizatsiia i upravlenie v slozhnykh evoliutsionnykh sistemakh" [Self-organization and management of complex evolutionary systems]. *Avtoref. diss. ... d-ra filos. nauk*, 2009.

Filosofskiy entsiklopedicheskii slovar [Encyclopedic Dictionary of Philosophy]. Moscow: Sovetskaia entsiklopediia, 1989.

Kleyner, G. "Ekonomika dolzhna byt garmonichnoy!" [The economy must be harmonious!]. http://www.kleiner.ru/Econ_garmony.htm

Khamidullin, F. F. *Institutsionalnye faktory stanovleniia i razvitiia malogo biznesa* [Institutional factors of formation and development of small businesses]. Moskva: Kreativnaia ekonomika, 2007.

Lozovskiy, L. Sh., Rayzberg, B. A., and Starodubtseva, E. B. *Sovremennyy ekonomicheskii slovar* [Modern Dictionary of Economics]. Moscow: Infra-M, 2007.

Orehkova, E. A. *Ekonomicheskoe razvitie natsionalnogo khoziaystva v sovremennykh usloviakh* [The economic development of the national economy at present]. Volgograd: Volgogradskoe nauchnoe izdatelstvo, 2007.

Serhieieva, L. N., Bakurova, A. V., and Vorontsov, V. V. *Modeliuvannia struktury zhyttiezdatsnykh sotsialno-ekonomichnykh system* [Modeling the structure of viable socio-economic systems]. Zaporizhzhia: KPU, 2009.

Smirnov, E. A. *Teoriia organizatsii* [The theory of organization]. Moscow: INFRA, 2003.

Serhieieva, L. N., and Knyshenko, T. M. "Kontseptualni osnovy upravlinnia zhyttiezdatsnistiu komertsiihoho banku z urakhuvanniam pryntsyviv harmoniinosti struktury" [Conceptual foundations of viable commercial bank based on the principles of harmony structure]. *Ekonomyka Kryma*, no. 3(32) (2010): 158-163.

Vorobyova, L. A. "Mekhanizm upravleniia malym biznesom" [The mechanism of small business management]. *Menedzher*, no. 1 (1998): 39-42.